

ЗМІСТОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ОЛІМПІЗМУ

Одним із сучасних напрямів гуманізації системи освіти й виховання під кутом зору дотримання пріоритетів загальнолюдських цінностей є побудова навчально-виховного процесу на основі цінностей олімпізму. Ключове завдання філософії олімпійського руху полягає в тому, щоб сформулювати науково-обґрунтовану модель спорту, яка виявиться логічним, закономірним і гармонійним втіленням ідеалів олімпізму, а також орієнтуватиме спортсменів і суспільство загалом на повноцінний, збалансований розвиток – як на індивідуальному, так і на всезагальному рівні.

Ключові слова: спорт, олімпізм, філософія олімпійського руху, суспільний ідеал, гуманізація системи освіти, особистісний розвиток.

Постановка проблеми та її актуальність. Аспект змістовних і концептуальних основ олімпізму містить щонайменше дві ключові проблеми. Перша полягає в невизначеності й неоднозначності тлумачення олімпізму та його ідеалів. Опосередковано про це свідчить велика кількість термінів, якими позначається феномен олімпізму («олімпійська ідея», «філософія олімпізму», «олімпійський дух», «олімпійська ідеологія») і водночас відсутність чіткої змістовної демаркації наведених понятійних конструктів. «Ті, хто виявляє до Олімпійських ігор науковий інтерес, майже одноставно сходяться на думці, що, попри всю пишноту й символізм, олімпізм фактично позбавлений внутрішньої сутності, змістовного стрижня» [6, с. 38]. Така ситуація дає підстави для висновків, що філософія олімпізму поки що перебуває в зародковому стані.

Друга проблема – протиріччя між реальною орієнтацією учасників олімпійського руху на вузькопрагматичні цінності та тими гуманістичними ідеалами, які маніфестує олімпійська філософія. Ці ідеали окреслюються таким світоглядно-аксіологічними акцентами: концепція гармонійного розвитку особистості; самовдосконалення в спосіб нових спортивних досягнень; культивування самодисципліни; етичний кодекс спорту і т. ін. Втім, на практиці наведені ідеали дедалі рідше реалізуються в олімпійському спорті: в наш час самовдосконалення вочевидь не має більшого значення, ніж перемога на Олімпійських іграх. Пріоритет орієнтації на гармонійний розвиток є не реальний, а суто віртуальним: в сучасному спорті небагато справжніх прихильників принципу єдності фізичного, інтелектуального та духовної розвитку особистості [2, с. 40].

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. У змістовному плані олімпізм репрезентований олімпійським освітою. В її основі – гуманістичні, загальнолюдські цінності. Олімпізм як універсальний масовий рух сприяє інтенсифікації процесу «навчання олімпізму», зміст якого полягає у поширенні культурних, етичних та виховних цінностей олімпізму «на всіх рівнях суспільства» [11, с. 8].

Основи сучасного олімпізму були закладені наприкінці XIX століття П'єром де Кубертеном, коли ним вперше була сформульована доктрина, що включає в себе філософські, педагогічні, політичні, правові, етичні та естетичні принципи. Вона базувалася на загальнолюдських моральних підвалинах. Ідея поєднання морального і фізичного розвитку молоді, роль спорту у вихованні людей ґрунтовно вивчалася П'єром де Кубертеном. Заняття спортом і фізичними вправами за своєю природою тісно пов'язані з етичними основами життєдіяльності. Fair Play постає в системі спортивної етики квінтесенцією основних моральних положень, окреслюючи пріоритет чесного змагання за встановленими правилами. Доволі показово, що Кубертен взяв за взірць гасло «Mens fervida in corpore lacertoso» («в розвиненому тілі – піднесений дух») на противагу поширеному «Mens sano in corpore sana» («у здоровому тілі – здоровий дух»), оскільки другий підхід віддзеркалює лише медично-гігієнічний погляд на гармонію тіла та духу.

Значна частина наукових праць, присвячених проблемі, спрямована на історичну рефлексію: вона здійснює метаісторичний аналіз джерел сучасного спорту і генезису олімпізму, виявляє його передумови і причинно-наслідкові зв'язки, окреслює історичну закономірність,

послідовність і етапність становлення концепцій спортивного знання, еволюції цінностей, норм і значень (Г. Деметер, Н. Мельникова, С. Мягкова, М. Пономарьов, Н. Рекутіна, А. Суник, Ю. Чернецький) [4, с. 48].

Що стосується філософського осмислення основ спортивної діяльності, то цей дослідницький напрям має чимало відгалужень, кожне з яких акцентує увагу на різних пріоритетах. Зокрема, онтологічне осмислення віддзеркалює пошук онтологічних основ сучасного спорту і його місця в культурі (А. Бугресв, Н. Візтей, Л. Лубишева, О. Мільштейн), аспекти тілесного та духовного (І. Биховська, В. Столяров), субкультурного та загальнокультурного (В. Пономарчук). Когнітивний аналіз окреслює місце спорту в сучасній системі знання про людину і суспільство, включення спортивного знаннєвого компонента в загальну картину епістемології, розгляд спорту як репрезентації реальності, як семіотичної (знакової) моделі. Аксиологічний напрям досліджень орієнтує на дослідження ціннісного простору спорту, цінностей спорту в системі соціокультурної ойкумени. Естетична складова досліджень висвітлює художню самоцінність спорту, поліаспектну взаємодію спорту та мистецтва. Етична рефлексія має два формати: якщо надспортивний формат зумовлений потребою перманентної популяризації спорту («спортодицея») в очах суспільства (в цьому сенсі олімпізм постає своєрідним адвокатом спорту), то внутрішньоспортивний формат етичної рефлексії орієнтований на етичні основи самого спорту й репрезентований насамперед дотриманням і поширенням принципу Fair Play [3, с. 12-13].

Мета статті. увиразнити сутнісні ознаки олімпізму як ресурсного потенціалу для подолання проблем і негативних тенденцій сучасного спорту – зокрема, його комерціалізації, прагматизації, вузької професіоналізації, дегуманізації, використання допінга і криміналізації.

Виклад основного матеріалу. Олімпійські ігри зародилися в 776 р. до н. е. в Греції і регулярно відбувалися понад тисячу років, будучи однією з важливих цивілізаційних складових. Завершивши грецький цикл у 394 р. н. е., а відродилися вони наприкінці XIX століття. Аналізуючи більш як столітню історію сучасного олімпійського руху, можна констатувати, що ідеали, покладені в основу Олімпійських ігор Стародавньої Греції, в основному успадковані сучасністю. Боротьба за ці ідеали дозволила не лише відродити Олімпійські ігри, а й зробила олімпійський спорт надзвичайно популярним і респектабельним явищем, яке підпорядкувало своєму впливу всі континенти і країни, набувши ознак виразного феномена суспільного життя світового співтовариства.

В сучасному олімпійському русі спортивна, виховна й освітня сторони тісно переплітаються із соціально-філософськими, економічними та політичними реаліями, що зробило його універсальним явищем, прикладом ефективного співробітництва країн у питаннях укріплення миру і дружніх відносин, взаємопорозуміння між державами і народами. Набуття олімпійським рухом істотного авторитету, його феноменальне поширення надає йому статусу дієвого інструмента, який стимулює гармонійний розвиток індивіда, формує ідеал всебічно розвиненої особисті, якій притаманні високі моральні якості [7, с. 30-31].

Глибоко вкорінений у свідомості античних греків змагальний дух втілювався в тому, що філософи й оратори, воїни й поети, музиканти й художники, скульптори й архітектори змагалися за титул «олімпіоніка», володар якого винагороджувався вінком з маслинових гілок. Цей статус символізував прихильність богів і повагу співвітчизників. Принагідно зазначимо, що античні Олімпійські ігри поєднували спортивні змагання з культурою, політикою, військовою підготовкою та релігійними культами.

Однак, після занепаду античної Греції олімпійські ідеали опинилися на периферії уваги на чимало століть поспіль. Процес формування основ олімпійської освіти розпочався і збігався з прискореним розвитком техніки, науки, мистецтва та фізичної культури в епоху Відродження. На противагу Середньовіччю було канонізовано пріоритет фізично активної і всебічно розвиненої особистості. Робилися спроби відродження Олімпійських ігор, почали створюватися національні системи фізичного виховання. Проте, остаточно втілити ідею відродження Олімпійських ігор вдалося лише П'єру де Кубертену, який поклав в основу сучасних Ігор фундаментальні цінності, що мали місце в античні часи і які знайшли своє віддзеркалення в концепції олімпізму. Кубертен вважав, що олімпізм завдяки своєму

гуманістичному потенціалу поєднує спорт із культурою і освітою, слугує світоглядно-аксіологічною основою виховання підростаючого покоління.

3-поміж концептуальних основ олімпізму варто виокремити, по-перше, гуманістичну ідею всебічного розвитку особистості, фундаментом реалізації якої слугує олімпійська освіта і олімпійська субкультура; по-друге, ідею пріоритетного значення етичних цінностей в олімпізмі та олімпійській освіті, виходячи з принципів Fair Play; по-третє, ідею мирного співіснування соціальних систем, держав і народів, в якій олімпізм виступає системоутворюючим фактором, а олімпійська освіта – засобом виховання крізь призму миру, взаєморозуміння і взаємоповаги; по-четверте, ідею загальнолюдської цінності, значущості олімпізму як світоглядно-аксіологічного взірця всезагального статусу [10, с. 164-165].

Становлення олімпійської освіти було започатковане створенням Міжнародного олімпійського комітету (МОК), проведення Сесії в 1897 р. (Гавр, Франція), на якій відбулося комплексне обговорення ключових питань олімпійської освіти. Основи олімпійської освіти були закладені П. Кубертенем у праці «Спортивна педагогіка» (1919 р.), а сам термін «Olympic education» почав використовуватись лише в другій половині ХХ століття. Згодом в навчальний процес вузів була введена відповідна дисципліна. Ідея гармонійного розвитку людини стала ключовою цінністю олімпізму.

Вперше поняття «олімпійська освіта» (Olympic Education) було сформульовано в доповіді С. Фавра (Італія) в 1968 році на 8-й сесії МОА. Ідея гармонійного розвитку людини стала ключовою цінністю олімпізму. Особлива увага приділяється пошуку гармонії між духовним та фізичним основами людини, між внутрішнім та зовнішнім світом індивіда, гармонії між тілом та духом.

Основна мета олімпійської освіти – роз'яснення і пропагування ідей олімпійського руху, ідеалів і цінностей олімпізму. У заключному документі ХІ Олімпійського конгресу у Парижі (1994 р.) наголошено, що поширення етичних, культурних і виховних цінностей олімпізму має бути інтенсифіковано всіма учасниками олімпійського руху [9, с. 20].

Аналіз теорії і практики впровадження олімпійської освіти дозволив виокремити дві основні моделі формування національних систем олімпійської освіти. Перша модель є моделлю олімпійської освіти під егідою Національного олімпійського комітету або Національної олімпійської академії. В межах цієї моделі програми з олімпійської освіти не мають загальнодержавного статусу (не є обов'язковими для використання у навчальному процесі), тому доволі обмежені з точки зору перспектив засвоєння олімпійських цінностей масовою свідомістю. Друга модель – суспільно-державна, що базується на взаємодії Міністерства освіти й науки, НОК і НОА, інших державних і громадських організацій, забезпечуючи більш комплексний підхід до проблем виховання підростаючого покоління [1, с. 10-11].

Мета і основоположні принципи, що містяться в Олімпійській хартії, транлюються у сферу навчання і виховання молоді. Треба визнати, що в сучасній олімпійській освітній діяльності оперують в основному комплексом історичної, філософської, етичної, естетичної та спортивної інформації. Виховний блок менш розвинений – власне, олімпійське виховання є лише деяким ілюстративним матеріалом в контексті етичного та естетичного виховання [8, с. 139].

Освіта доповнює стихійну, спонтанну соціалізацію як наслідування і засвоєнням концентрованого, спеціально відібраного знання. Цей змістовно-функціональний елемент найбільш розвинений у системі олімпійської освіти. Щоравда, знанневий компонент практично не представлений в середньому спеціальному та вузівському навчанні (за винятком спортивних учбових закладів), що свідчить не просто про нерозвиненість олімпійської освіти в цих структурах.

Нині олімпізм має статус загальнолюдської цінності, істотного чинника культури загалом і фізичної культури зокрема. За час, що минув з моменту відродження сучасного олімпійського руху, олімпізм перетворився на своєрідну філософію і субкультуру молодіжного світу, набув ознак потужного соціокультурного феномена світового штибу, одного з найважливіших інститутів сучасного міжнародного життя. Олімпізму як особливому типу субкультури притаманна власна система ідеалів, принципів, цільових

настанов, ментальної демаркації, норм і цінностей, котрі володіють відносною самостійністю, власною логікою і закономірностями розвитку [3, с. 15].

З огляду на безпрецедентну популярність міжнародний та олімпійський спорт потрапили в поле зору політиків і політичних партій, глав держав і міжнародного бізнесу. Ця обставина і особливість засвідчує колосальну соціальну значущість міжнародного спортивного й олімпійського руху, який сприяє розвитку і поглибленню міждержавних відносин, культурних зв'язків, політиці мирного співіснування держав і народів.

Висновки. Пріоритетного значення набуває навіть не підвищення рівня олімпійських знань і не декларативно проголошені орієнтації на ідеали й цінності олімпізму, а формування реальної поведінки, способу й стилю життя, адекватного й когерентного таким цінностям. Не випадково в Олімпійській хартії ключовим завданням олімпізму визнано потребу поєднання спорту з культурою і освітою, окреслено пріоритет «життя, яке ґрунтується на радості від зусиль, скерованих на самовдосконалення і повагу до основних етичних принципів».

Втім, доводиться констатувати, що нині в олімпійському спорті продовжує превалювати принцип «успіх за будь-яку ціну». Не варто плекати ілюзій, нібито цю проблему можна розв'язати за рахунок лекцій і «олімпійських уроків», за допомогою гасел і патетичних закликів. Такий інструментальний ряд неспроможний внести істотні позитивні зміни в негативізм сьогочасної реальної ситуації.

Потребує внесення деяких змін і олімпійська хартія – зокрема, на різних рівнях уже апробовувалась можливість зміни олімпійського гасла «Citius. Altius. Fortius», яке надто акцентовано формує прагнення перемоги за будь-яку ціну. Вносилися й інші пропозиції – зокрема, чіткіше віддзеркалити в Олімпійській хартії положення про миротворчу місію олімпійського руху, ідею гармонійного розвитку особистості тощо.

Втім, внесення відповідних формулювань в олімпійську хартію навряд чи здатне докорінно змінити ситуацію на краще. Не виключено, що це ще більше загострить вказане протиріччя, позаяк на онтологічно-функціональному рівні в олімпійському русі не створено умови й стимули, які спонукають його учасників орієнтуватися у своїй повсякденній життєдіяльності виключно або хоча б переважно на гуманістичні цінності й ідеали.

Перспектива позитивного розв'язання окреслених проблем потребує перегляду фундаментальних основ олімпійського руху – приміром, чинна в наш час модель організації олімпійських змагань (їх програма, система заохочення переможців і т. ін.) орієнтує учасників на перемогу практично за будь-яку ціну (за рахунок здоров'я, порушення моральних принципів тощо), тобто де-факто вона не сприяє, а перешкоджає впровадженню ідеалів олімпізму.

Література

1. Булатова М. Олимпийская академия Украины: приоритетные направления деятельности / М. Булатова. // Наука в олимпийском спорте. – 2007. – № 2. – С. 5–12.
2. Булатова М. М. Система олимпийского образования в Украине (1991–2006): методология и практические результаты / М. М. Булатова // Современный олимпийский спорт и спорт для всех: материалы X Междунар. науч. конгр. – Гданск, 2006. – С. 38–41.
3. Георгиадис К. Теоретические основы олимпийского образования / К. Георгиадис // Наука в олимпийском спорте. – 2007. – № 2. – С. 13–16.
4. Матвеев С. Олимпийское образование: от древней Греции до современности / С. Матвеев, Л. Радченко, Я. Щербашин // Наука в олимпийском спорте. – 2007. – № 2. – С. 46–52.
5. Мюллер Н. Олимпийское образование / Н. Мюллер // Мир спорта. – 2003. – № 3. – С. 6–12.
6. Педдик Р. Современное понимание любительства в олимпийской философии / Р. Педдик // Междунар. спортивное и олимпийское движение. – Вып. 3. – Dordrecht: D. Reidel Publ., 1992. – Р. 32–44.
7. Родиченко В. С. Олимпийское образование и современные тенденции развития в области политики и идеологии / В. С. Родиченко, В. И. Столяров // Спорт, духовные ценности, культура. – М., 1997. – Вып. 6. – С. 26–32.
8. Томенко О. А. Гуманістичні цінності сучасного олімпізму як аксіологічна основа неспеціальної фізкультурної освіти школярів / О. А. Томенко // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Х.: ХДАФК. – 2009. – № 4. – С. 138–141.
9. Филаретос Н. Введение в олимпизм через деятельность Международной олимпийской академии / Н. Филаретос. // Мир спорта. – 2003. – № 3. – С. 18–21.

10. Чернецький Ю. М. Олимпизм в системе образования и воспитания./ Ю. М. Чернецький– Челябинск: «Полиграф-мастер», 2000. – 242 с.
11. Samaranch H. A. Sport, Culture and the Arts / H. A. Samaranch // Olympic message, № 26 (April), 1990. – P. 7–14.

Literatura

12. Bulatova M. Oly`mpy`jskaya akademy`ya Ukray`ny: pry`ory`tetnye napravleny`ya deyatel`nosti` / M. Bulatova. // Nauka v oly`mpy`jskom sporte. – 2007. – # 2. – S. 5–12.
13. Bulatova M. M. Sy`stema oly`mpy`jskogo obrazovany`ya v Ukray`ne (1991–2006): metodology`ya y` prakty`chesky`e rezul`taty` / M. M. Bulatova // Sovremennyy` oly`mpy`jsky`j sport y` sport dlya vsex: materiy`aly` X Mezhdunar. nauch. kongr. – Gdansk, 2006. – S. 38–41.
14. Georgy`ady`s K. Teorety`chesky`e osnovy` oly`mpy`jskogo obrazovany`ya / K. Georgy`ady`s // Nauka v oly`mpy`jskom sporte. – 2007. – # 2. – S. 13–16.
15. Matveev S. Oly`mpy`jskoe obrazovany`e: ot drevnej Grecy`y` do sovremennosti` / S. Matveev, L. Radchenko, Ya. Shherbasy`n // Nauka v oly`mpy`jskom sporte. – 2007. – #2. – S. 46–52.
16. Myuller N. Oly`mpy`jskoe obrazovany`e / N. Myuller // My`r sporta. – 2003. – # 3. – S. 6–12.
17. Peddy`k R. Sovremennoe pony`many`e lyuby`tel`stva v oly`mpy`jskoj fy`losofy`y` / R. Peddy`k // Mezhdunar. sporty`vnoe y` oly`mpy`jskoe dvy`zheny`e. – Выр. 3. – Dordrecht: D. Reidel Publ., 1992. – R. 32–44.
18. Rody`chenko V. S. Oly`mpy`jskoe obrazovany`e y` sovremennyye tendency`y` razvy`ty`ya v oblasti` poly`ty`ky` y` y`deology`y` / V. S. Rody`chenko, V. Y`. Stolyarov // Sport, dukhovny`e cennosty`, kul`tura. – M., 1997. – Выр. 6. – S. 26–32.
19. Tomenko O. A. Gumanisty`chni cinnosti suchasnogo olimpizmu yak aksiologichna osnova nespecial`noyi fizkul`turnoyi osvity` shkolyariv / O. A. Tomenko // Slobozhans`ky`j naukovo-sporty`vny`j visny`k. – X.: XDAFK. – 2009. – # 4. – S. 138–141.
20. Fy`laretos N. Vvedeny`e v oly`mpy`zm cherez deyatel`nost` Mezhdunarodnoj oly`mpy`jskoj akademy`y` / N. Fy`laretos. // My`r sporta. – 2003. – # 3. – S. 18–21.
21. Chernenec`ky`j Yu. M. Oly`mpy`zm v sy`steme obrazovany`ya y` vospyt`ny`ya./ Yu. M. Chernenec`ky`j– Chelyaby`nsk: «Poly`graf-master», 2000. – 242 s.
22. Samaranch H. A. Sport, Culture and the Arts / H. A. Samaranch // Olympic message, # 26 (April), 1990. – P. 7–14.

Mikola Yehupov

Meaningful and conceptual fundamentals of olympism

One of the modern trends for humanization of education and upbringing process with regard to respect for human values priorities is the construction of the educational process based on the values of Olympism. The key task for the philosophy of the Olympic Movement is to formulate a scientifically based model of sport, which shall be logical, natural and harmonious embodiment of the ideals of Olympism and guide the athletes and society in general to a full, balanced development at both – individual and universal level.

While in democratic countries the sport of high achievements more or less adequately reflects the level of development of mass physical culture and sports, at the level of authoritarian regimes there are significant disparities – priority attention and funding from governments is given to high performance sport while mass sport is organized and funded as a residual. As a result, the idea of sport is discredited and no longer exists as an incentive for the development of physical culture and healthy living.

Understanding these problematic nodes should involve effective research tools, including reflective capabilities of modern philosophy. Only by means of a high-level philosophical scaling we can get a convincing conceptual model within which the sport is not element of PR or policy management technologies, but as an organic representative of society, attribute to social ideal and important part of axiological hierarchy.

Keywords: sport, Olympism, the philosophy of the Olympic movement, a public ideal, humanization of education, personal development.

Надійшла до редакції 27.08.2017 р.